

Jaar van de Nachtzwaluw

Henk Sierdsema en Mark Sloendregt

In 2007 is door SOVON Vogelonderzoek en Vogelbescherming Nederland het 'Jaar van de Nachtzwaluw' georganiseerd. De bedoeling is om in dat jaar belangrijke informatie over die soort te verzamelen en de Nederlandse bevolking daarmee kennis te laten maken.

LANDELIJKE NACHTZWALUWTELLING 2007

De landelijke telling in 2007 door vrijwilligers leverde 1584 tot 1844 territoria op, waardoor de populatie ten opzicht van de periode 1998-2000 met ongeveer 700 paren is toegenomen.

De populatie komt met name voor op de hogere zandgronden tussen Drenthe en Midden Limburg, en is geconcentreerd op de Veluwe (800), Brabantse Wal (100), de Kempen (260) en Sallandse Heuvelrug (65). De populatie in de Kempen sluit aan op de populatie in Belgisch Limburg waar ruim 500 paren voorkomen. De versprei-

ding is in vergelijking met de periode 1998-2000 licht toegenomen met 24 atlasblokken, in de periode 1973-1977 waren 91 kilometerhokken meer bezet dan in 2007. In het kustgebied, waar de nachtzwaluw in jaren vijftig nog overal voorkwam, ontbreekt de soort nog steeds vrijwel geheel. De populatie heeft zich plaatselijk versterkt in de bekende bolwerken, oude leefgebieden worden vooralsnog beperkt geherkoloniseerd.

Nachtzwaluwen worden aangetroffen in naaldbos (55%) en heide (39%) of in overgangssituaties van beide; verder in hoogveengebieden, stuifzanden en open duinen.

De hoogste dichtheden worden geteld in dichtgegroeide stuifzandgebieden en heide met bosjes en/of boomgroepen. Heideherstel en heideuitbreiding in combinatie met een zomers klimaat dragen bij aan een toename van de populatie. Lokaal

Nachtzwaluwen lokaliseren

kan de populatie afnemen als gevolg van veranderend bosbeheer waar kaalkap verdwijnt of waar verkeerslawaai en recreatiedruk voor verstoring zorgen.

TERREINGEBRUIK VAN DE NACHTZWALUW IN NATIONAAL PARK VELUWEZOOM

Om meer over nachtzwaluwen te weten is het gebruik van het terrein bepalend in relatie tot voedselkeuze en aanbod, territoriumomvang en leefwijze overdag en in de nacht. Daarvoor werd een pilotonderzoek gestart en zijn negen nachtzwaluwen op de Veluwezoom uitgerust met radiozenders. Met het volgen van gezenderde vogels (acht mannetjes en één vrouwtje) werd gestart op 1 juni en geëindigd op 20 augustus. In totaal vonden 223 bruikbare registraties op 44 dagen plaats. Een deel van de gezenderde vogels verloor de zender vrij snel, waardoor van een aantal vogels nauwelijks waarnemingen konden worden verzameld. Een gebruikelijke procedure was dat de vogels s' avonds voor het donker werden gelokaliseerd. Vervolgens werd wisselend één vogel gedurende de nacht gevolgd en werden de locaties, verplaatsingen en het gedrag zoveel mogelijk geregistreerd. De gezenderde mannetjes bleken vaak meerdere dagrustplaatsen te hebben op de heide maar meestal in besloten bos op een hoogte van 3-5 meter in een boom. Twee vogels zaten overdag zelfs op een tiental meter afstand in het zelfde bosgebied te rusten.

Bij het invallen van de duisternis ontwaaken de vogels om te gaan foerageren of zijn territoriaal actief. De nachtelijke homerange met 90% van de waarnemingen van de gevolgde nachtzwaluwen varieerde van 15 ha tot 99 ha. Nachtzwaluw 2 die in het bos verbleef beperkte zich tot een gebied van 15 ha terwijl nachtzwaluw 7 op de heide zich tot twee kilometer van zijn dagrustplaats ophield en een gebied van ten minste 99 ha bestreek. De meeste nachtzwaluwen gebruikten een homerange variërend van 8 tot 57 ha, ze foerageren op heide, bij boomgroepen en langs bosranden. Nachtzwaluw 7 had minimaal negen zangposten in een gebied ter grootte van ca. 24 ha op en langs de heide. De zangposten lagen tot 600 meter uit el-

kaar en het gebied waar de vogel zong bevond zich op 650 tot 1100 meter van de dagrustplaats! De vraag is of een dergelijk groot zanggebied gebruikelijk is voor nachtzwaluwen omdat de vermelde fusieafstand van 300 meter in de LSB-handleiding ruimschoots wordt overschreden. De kans op dubbeltellingen en het belang van uitsluitende waarnemingen tijdens een telling wordt hiermee onderstreept. Tijdens het vangen van de vogels bleek ook dat bij het gebruik van geluidsnabootsing vogels honderden meters buiten hun normale zanggebied ('territorium') naast het net gingen zingen. Dit onderstreept maar weer eens dat zeer zorgvuldig met geluidsnabootsing moet worden omgesprongen bij inventarisaties.

ONDERZOEK NAAR VOEDSELKEUZE EN VOEDSELBESCHIKBAARHEID

Om te bepalen of er sprake is van een toename van het voedselaanbod en of deze gerelateerd is aan de recente toename van de nachtzwaluwen is in 2007 een pilotonderzoek gestart op de Veluwezoom. Doel van dit onderzoek was het bepalen van de dieetsamenstelling van nachtzwaluwen en de variatie en dichtheden aan geschikte prooien voor de nachtzwaluw.

Soorten als tapuit, duinpieper en grauwe klauwier zijn recent aantoonbaar in aantal afgenomen mede door de verlaagde beschikbaarheid aan voedsel. Opvallend is dat de eveneens insectivore nachtzwaluw in dezelfde terreintypen juist sterk in aantal toeneemt. Het dieet van nachtzwaluwen bestaat uit een breed scala aan schemer- en nachtactieve vliegende ongewervelde. Vooral macrovlinders vormen voor 51-81% de belangrijkste prooigroep, gevolgd door kevers en boktorren en in mindere aantallen microvlinders, vliegen en mierenleeuwen (Schlegel, 1969; Sierro et al., 2001).

Voor het onderzoek zijn uitwerpselen op dagrustplaatsen en bij nesten van nachtzwaluwen verzameld en zijn nachtvlinders met o.a. met lichtvallen bemonsterd. Daarnaast is van de waargenomen vlindersoorten de landelijke trend en de trend en status op de Veluwezoom berekend. In totaal zijn veertig soorten macrovlinders

en 218 individuen tot op soortniveau gedetermineerd. De belangrijkste families waren vertegenwoordigd door uilen (18) en spanners (12).

Gemiddeld werden tweemaal zoveel soorten en driemaal zoveel individuen van macrovlinders aangetroffen in de bosrand als op de open heide. Zeventig procent van de vastgestelde soorten komt algemeen voor en neemt op landelijke schaal toe. Verwacht wordt dat de toename van de nachtzwaluwpopulatie gerelateerd is aan een verhoogd reproductiesucces, bijvoorbeeld als gevolg van de toename van het prooiaanbod. Een toename van het broedsucces kan worden veroorzaakt door een hoger uitvliegsucces en hogere fitness van de jongen per afzonderlijk legsel en/of door vaker optreden van tweede legsels. De vraag is of er verschillen bestaan in reproductiesucces van nachtzwaluwen in gebieden met een dalende en stijgende populatie. En wordt het reproductiesucces veroorzaakt door het broed-

succes per legsel of is er sprake van een hoger aantal tweede legsels?

De resultaten van het Jaar van de Nachtzwaluw zijn verschenen in een rapport (Kleunen et al., 2007). Het rapport is als pdf te downloaden van de SOVON-website (http://www.sovon.nl/pdf/Ond2007-10_Jaar_van_de_Nachtzwaluw.pdf)

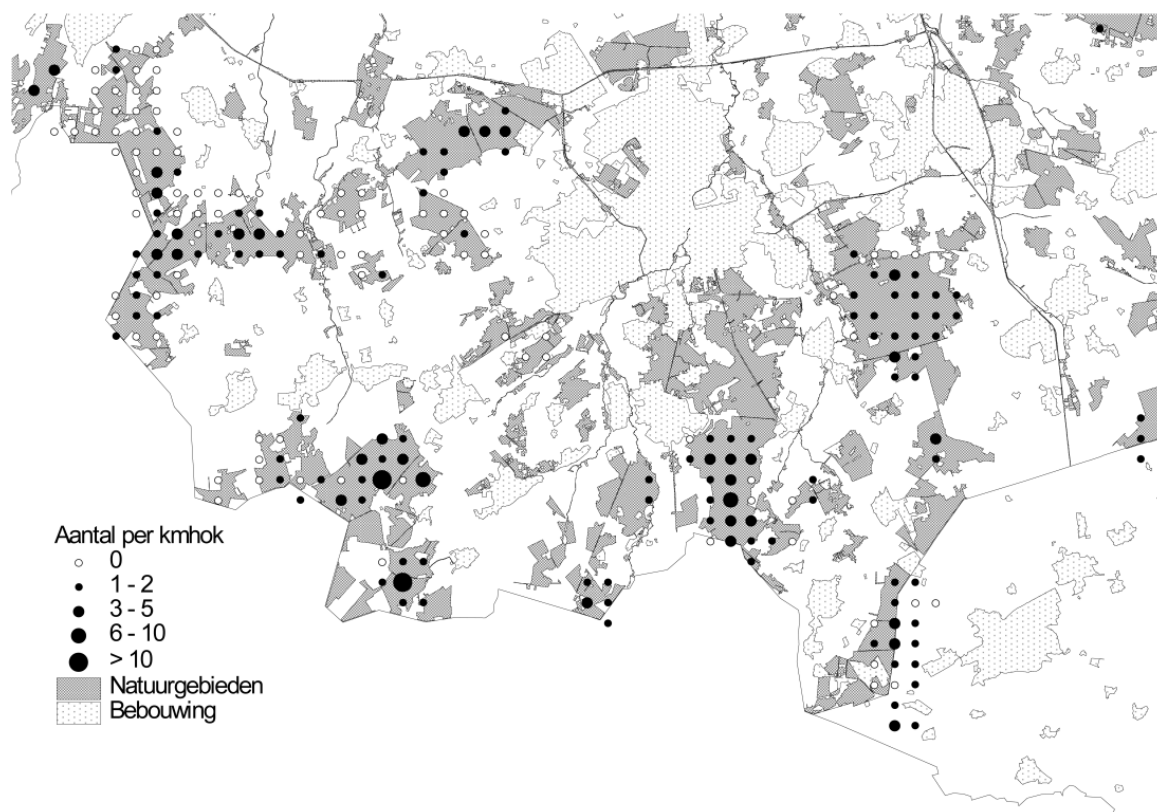
LITERATUROPGAVE

Kleunen, A. v., H. Sierdsema, M. Nijssen, V. Lipman & D. Groenendijk, (2007). *Jaar van de Nachtzwaluw 2007. SOVON-onderzoeksrapport 2007/10.* SOVON Vogelonderzoek Nederland.

Schlegel, R., (1969). *Der Ziegenmelker* Die Neue Brehm-Bücherei. Magdeburg.

Sierro, A., R. Arlettaz, B. Naef-Daenzer, S. Strebel & N. Zbinden, (2001). *Habitat use and foraging ecology of the nightjar (Caprimulgus europaeus) in the Swiss Alps: towards a conservation scheme.* Biological Conservation 98 (3): 325-331.

FIGUUR 1. VERSPREIDING VAN DE NACHTZWALUW (AANTAL PER KILOMETERHOK) IN DE KEMPEN IN 2007.

TABEL 1 RESULTATEN REGIO DE KEMPEN 2007 IN VERGELIJKING MET EERDERE INVENTARISATIES

Gebied	Aantal territoria 2007	Aantal territoria 2000	Aantal territoria 1988
Reuselse Moeren	2		
Peelsche en Kroonvensche heide	5		4-5
Boswachterij Hapert	9		7
Cartierheide en Spijkertse heide	27 + 6	8 + (?)	4 + 0
Leenderbos en Grootte Heide	31 + 18	19 + 9	19 + (?)
Gastelse heide	2		
Malpie	4		0
Plateaux en Hageven	9		1
Oirschotse heide (incl. Rouwven)	>25	27	4-5
Heieinde	1		0
Buikheide	2	0	0
Putberg	3	0	
Kranenveld	1	1	
Molenheide/de Meer	2		0
Stevensbergen e.o	18	8	1
Sprankelse bossen	0		0
Landschotse heide	0		
Weerter- en budelerbergen	18	22	8
Strabrechtse heide en Beuven	±35	(±20)	
Lange Bleek	6		
De Pan	4		3
Landgoed de Utrecht	37	52	17
Gemeentebossen Reusel de Mierden	6	8	
Neterselse heide	2	3	

Bronnen:

(1982) VWG De Kempen: Voorkomen van de Nachtzwaluw in de Kempen 1978-81

(1988) VWG De Kempen: Nachtzwaluw-onderzoek 1988, Tom Heijnen

(2006) SOVON: Soortbeschermingsplan Nachtzwaluw Noord-Brabant

(2007) SOVON en mededelingen tellers